

מאי [מה פירוש] "בשמים וזנים"⁽³⁶⁾?

רבי אלעזר אמר: זיני זיני – בשמים למיניהם, כלומר, בשמים ממינים רבים. רבי שמואל בר נחמני אמר "בשמים וזנים" פירושו: בשמים שכל המריח בהן בא לידי זימה [ניאוף].⁽³⁷⁾

הגמרא מביאה מחלוקת נוספת שלהם בביאור המקראות:

נאמר בספר ירמיהו [פרק יח] שהיה ירמיהו הנביא קובל, ואמר "כי כרו שוחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי".

מהו ה"שוחה" שכרו ללכדה בה?

רבי אלעזר אמר: שחשדוהו מזונה, שחשדוהו שנשא אשה זונה, וירמיהו שהיה כהן, אסור בזונה.

רבי שמואל בר נחמני אמר: שחשדוהו מאשת איש!⁽³⁸⁾

הגמרא דנה בשני הפירושים הללו:

בשלמא למאן דאמר שחשדוהו מזונה, לפי רבי אלעזר המפרש שכרו "שוחה" הכוונה שחשדוהו מזונה, מובן הדבר, שכן היינו, לפי שמצאנו כתוב לשון "שוחה" לגבי זונה, דכתיב "כי שוחה עמוקה זונה" [משלי כג]. אלא למאן דאמר, לפי רבי שמואל, המפרש שחשדוהו מאשת איש, מאי שוחה? מנלן שאשת איש קרויה שוחה?⁽³⁹⁾

משיבה הגמרא: אטו אשת איש מי נפקא מכלל זונה? וכי "אשת איש" אינה נחשבת בכלל "זונה", וממילא אף היא בכלל "כי שוחה עמוקה זונה".

הגמרא מקשה לרבי אלעזר:

בשלמא למאן דאמר [רבי שמואל] שחשדוהו לירמיה מאשת איש, היינו דכתיב, מובן המשך הדברים שאמר ירמיה "ואתה ה' ידעת את כל עצתם עלי למות", שיועצים עליו להמיתו, כי חשדוהו באיסור אשת איש שיש בה עונש מות. אלא למאן דאמר, אבל לפי רבי אלעזר שחשדוהו מזונה, מאי "למות"? מה יעצו עליו להמיתו, הרי על אף שהיה כהן, אין חיוב מיתה על שנושא זונה פנויה.

משיבה הגמרא:

השליכוהו לבאר טיט, מלבד שחשדוהו מזונה, רצו להמיתו והשליכוהו לבאר טיט, ועל זה אמר "עצתם עלי למות".⁽⁴⁰⁾

הגמרא דורשת את המשך דברי ירמיהו:

דרש רבא: מאי דכתיב, מה פירוש הדברים שאמר ירמיהו לפני ה' על אנשי ענתות: [ירמיהו שם] "ויהיו מוכשלים לפניך, בעת אפך עשה בהם"?

כך אמר ירמיה לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם! אפילו בשעה שעושין צדקה, הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים, שיהיו המקבלים בני אדם שאינם הגונים שאינם ראויים לקבל צדקה,⁽⁴¹⁾

שיש לו דביקות במדרגה שאינה ראויה לו לגמרי. ראה שם.

39. כלומר, היכן נרמזה אשת איש במילה שוחה? [על פי פי' הרי"ף על עין יעקב].

40. ומבאר בן יהוידע שלא רצו להמיתו בידיים אלא השליכוהו לבאר טיט שמוכרח שימות אם ישאר שם, וזו היא העצה לסבב לו מיתה ולא ימיתוהו בידיים.

והמהרש"א בח"א הקשה, אם השליכוהו לבאר טיט, למה לא נפרש ש"כי כרו שוחה" הכוונה שהשליכוהו לשוחה, שהיא בור ומנא לן שחשדוהו מזונה? ומתקן, כיון דכתיב "שוחה ללכדני, ופחים", שאינו אלא כצד דבר מחיים במצודה, משמע ליה דלא קאי אבור טיט שהיה בו כדי להמית דכתיב "עלי למות", אבל לענין זונה ואשת איש שפיר קאמר "ללכדני ופחים", דכתיב "אשר הם מצודים וחרמים" [ולפי המהרש"א משמע לא כבן יהוידע אלא שהבור ממית].

41. בכתובות ס"ח מביאה הגמרא: בוא נחזיק טובה "לרמאין"

36. הגמרא ידעה מהו "בשמים", השאלה היתה על "זנים".

37. כתב היעב"ץ שעשו כן כדי ללמדנו, כי כמו שאין יצר הרע בעולם האמת, כך לא שלט בו יצר הרע של חום זימה בהיותו בעולם הזה.

והמהר"ל בחידושי אגדות כתב, שמחלוקתם היא, שרבי אלעזר סבר שהחשיבות היתה בזה שהניחו כל מיני הסוגים שיכלו לקבץ. ושמואל סבר שהשבח הוא באיכות הבשמים, שהיו משובחים בתכלית הטוב והריח.

38. בן יהוידע תמה, איך יפטירו בשפה על נביא ה' כדבר זה, ומבאר שהוציאו לעז על אשתו שאביה קיבל קידושין בה מאחר בהיותה קטנה ואח"כ מת אביה ונתקדשה לו.

וראה במהר"ל בחידושי אגדות שמפרש, שהרשעים היו חושדים שאינו באמת מתנבא אלא שיש לו דביקות בכח חיצוני, ולמאן דאמר שחשדוהו מזונה, רצה לומר, שחשדוהו שהיה דבק במדרגה שאינה מיוחדת לו, כמו זונה שאינה מיוחדת לו, ולמאן דאמר שחשדוהו מאשת איש, היינו שחשדוהו

כדי שלא יקבלו עליהן שכר. (42)

וכיוון שפירשה הגמרא את תחילת הפסוק העוסק בקבורת חזקיה, דורשת הגמרא את המשכו:

פוכבוד עשו לו במותו, מלמד הכתוב שהושיבו ישיבה על קברו. הושיבו תלמידים שיעסקו בתורה (43) סמוך לקברו. (44) וזהו הכבוד שעשו לו.

וכמה זמן התקיימה הישיבה על קברו? פליגי בה [נחלקו בואת] רבי נתן ורבנן, חד אמר שלשה ימים.

ואחד אמר, **שבעה ימים, ואמרי לה**, והיו שאמרו שלשים יום. (1)

והגמרא מביאה פירוש אחר:

תנו רבנן בברייתא: "וכבוד עשו לו במותו" זה חזקיה מלך יהודה, (2) שיצאו לפניו [לפני מיטתו] שלשים וששה אלף איש שהיו חלוצי כתף גלויי כתף, שקרעו בגדיהם עד שנראו כתפיהם, (3) זהו הכבוד שעשו לו, דברי רבי יהודה.

שאחז"ל אין כבוד אלא תורה וכו' [עץ יוסף].

44. **התוס'** כתבו שהכוונה חוץ לד' אמות של קברו, שבתוך ארבע אמות יש איסור לועג לרש [כמבואר ברכות יח א]. ואולם יש ראשונים שפירשו שמדובר אף בתוך ארבע אמות דכיון שהוא לכבודו מותר.

וראה בשיטמ"ק בשם ר"י מגאש שהכבוד לחכם שהושיבו ישיבה על קברו הוא, כיון שהיתה לו ישיבה בחייו ומתכוונים עכשיו בני ישיבתו לכבדו ולישב לפניו כדרך שהיו יושבין לפניו בחייו ולומר שמועות מפיו בד"ת שלמדו ממנו, שכבוד גדול יש לו בכך. וראה עוד שם.

וראה עוד במהר"ל שמבאר נמי שהישיבה על קברו הוא כאילו המת גם כן בישיבה עמהם, וזה מבאר את השיטות. שהמאן דאמר הסובר שהושיבו ישיבה עד ג' ימים, סובר שעד שלשה ימים גופו קיים, אבל אחר כך, אין גופו קיים, וכיצד יחשב שיושב עמהם ואין גופו קיים, ולמ"ד עד שבעה כי אף שאין גופו קיים מ"מ נפשו שם, ולמ"ד שלשים כי עד שלושים כאילו היה עדיין נמצא כי צורת צלמו הוא לפני האדם ראה שם באורך.

והמהרש"א כתב שאפשר שהושיבו ישיבה שם לספר בכבודו ולהספידו. ממילא אין איסור אף בתוך ד"א.

1. "מאן דאמר ג' ימים הושיבו שם ישיבה, משום דעיקר אבילות ג' ימים הוי, שיש כמה דברים שאבל אסור בהן בתוך ג' ומותר לאחר ג'. והיינו טעמא דמאן דאמר ז'. וכן מאן דאמר ל', מפני חומרות שיש באלו הזמנים [נמוקי יוסף, וראה נמי במהרש"א].

2. "לישנא דש"ס הוא, ולא לאשמועינן דזהו חזקיה, דהאי קרא בחזקיה כתיב. אלא אגב אורחיה דמפרש "מאי כבוד עשו לו במותו נקיט ואמר הכי". [רש"י].

3. רש"י. ו"רבנו חננאל" כתב "כך שמענו שמוציא יד אחד מבית הצואר שלא ממקום הקרע כדי שיהא הקרע ברור ונמצא הכתף חלוצ מן החלוק".

ועניין זה שהלכו חלוצי כתף הוא רק לפני המיטה ולא אחר הקבורה [רמב"ם פ"ח ה"ג מהל' אבלות ובכס"מ שם].

וכו' והכוונה היא לשאינם עניים המתחזים לעניים, ויש להסתפק אם גם כאן הכוונה לרמאין המתחזים לעניים או שהכוונה לעניים שלא הולכים בדרך התורה. וראה ברבנו יונה [אבות פ"א מ"ב] שכתב: "ומענין גמילות חסדים הוא להשגיח לעניים ולבחור בין טוב לרע ולהקדים הצנוע וירא שמים על אחרים שאינם כמותו, וכמו שאמר ירמיה ע"ה ויהי מוכשלים לפניך", אפילו בשעה שיעשו צדקה, הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים, הרי שמפרש שהכוונה באמת לעניים אלא שאינם מהוגנים. וראה נמי ביד רמה [ב"ב שותפין אות קי"ט] שכתב על דברי רבא "ושמענין מיניה לדברי הכל דהאי מאן דיהיב צדקה לבני אדם שאינן מהוגנים לאו צדקה הוא", ומשמע שמדובר בעניים דאי בעשירים פשוט הוא דלא מקיים צדקה. וכן מבואר בקיוון דיונה דמדובר בעניים שאינם מהוגנים. וראה בספר חסידים סימן ס"א דכתב "ממלא חפניים לעניים שאינם מהוגנים אשר בהם עמל ורעות רוח, ולא עוד אלא שנחשב לו עוון כשהוא נותן לפריצים וכו' ולפיכך יתפלל אדם לקב"ה לעולם שיזמין לו בנ"א מהוגנין".

וראה בגליוני הש"ס שהביא מהיראים שהמעכב מלתת צדקה משום שרוצה לתת לעני הגון, אינו עובר בבל תאחר, ומסתפק הגליוני הש"ס האם סובר שאין מצווה או שרק יש יתרון לעני הגון.

ואולם בגליוני הש"ס מביא שמרבינו יונה בברכות פ' אלו דברים משמע שגם לעני שאינו הגון מקיימים מצות צדקה. [וראה בנמו"י שכתב, כי זה שאינו מקבל שכר, היינו דוקא במי שידוע בו שאינו הגון, אבל אם אינו יודע ואפשר שהוא הגון, יש לו שכר, שהרי לשם מצווה מכוון].

וראה בשו"ע יו"ד סימן רנ"א סעיף ב ברמ"א, שעברייני לתאבון אינם מחויבים להחיותו. ולגבי עברייני במזיד כתב השו"ע שיש איסור בדבר. ראה שם בש"ך וט"ז.

42. "ויהיו מוכשלים לפניך" רמו הוא לצדקה, לפי שנאמר על צדקה "זהלך לפניך צדקך". תוס'. והמהרש"א ביאר, שנאמר "מתן בסתר יכפה אף", וזה הכוונה בעת "אפך" עשה בהם, כלומר שלא יקבלו שכר צדקה ולא יכפה הצדקה את "האף" מהם. מהרש"א ח"א.

43. "משום דכתיב כבוד סתם, משמע ליה כבוד התורה כמה

אמר לו רבי נחמיה מה גדולה יש בזה? והלא לפני אחאב מלך ישראל גם עשו כן!⁽⁴⁾

אלא, הכבוד המיוחד אשר עשו לחזקיהו הוא, שהניחו ספר תורה על מיטתו, ואמרו: קיים זה הנפטר מה שכתוב בזה ספר התורה!

שואלת הגמרא: והאידנא⁽⁵⁾ נמי עבדינן הכי? הרי אף עתה עושין כן לגדולי ישראל, ומה הגדולה שעשו כן לחזקיהו?

משיבה הגמרא: אפוקי מפקינן, אמנם להוציא ספר תורה מוציאים גם לשאר גדולי ישראל, אבל אנוחי לא מנחינן, להניח את ספר התורה על מיטתם לא מניחים, ורק אצל חזקיהו עשו כן.

ותירוץ נוסף: ואי בעית אימא, ואם תרצה תאמר עוד ליישב: אנוחי נמי מנחינן, אמנם מוציאים ספר תורה ואף מניחים על גבי מיטת שאר גדולי ישראל, אבל "קיים זה מה שכתוב בזה" לא אמרינן, ורק אצל חזקיהו עשו כן.

והגמרא מביאה תירוץ נוסף:

אמר רבה בר בר חנה: הוה אזילנא בהדיה דרבי יוחנן למשאל שמעתא, נתלוותי לרבי יוחנן כדי לשאלו דבר הלכה. כי הוה עייל, כאשר נכנס רבי יוחנן לבית הכסא, ויצא ממנו, והוה בעינא מיניה מילתא, ושאלתיו את השאלה,⁽⁶⁾ לא פשיט לן, לא היה פושט את השאלה עד דמשי ידיה, ומנח תפילין, עד שנטל את ידיו, והניח את התפילין שחלצם בהכנסו לבית הכסא, ומברך על התפילין,⁽⁷⁾ והדר, אמר לן, רק אחר כך אמר לנו: היום מניחים ספר תורה על מיטתו של אדם גדול, ואפילו "קיים זה מה שכתוב בזה" אמרינן, אולם "לימד", שלימד זה הנפטר לאחרים את מה שכתוב בזה, לא אמרינן. ורק אצל חזקיהו עשו כן.⁽⁸⁾

שואלת הגמרא: וכי "לימד" עדיף מ"קיים"? והאמר מר ברייתא: גדול לימוד תורה שהלימוד מביא לידי מעשה. וכיון שחשיבות הלימוד הוא בכך שמביא לידי מעשה, הרי משמע שמעשה עדיף,⁽⁹⁾ ואם כן "קיים" חשוב על פני "לימד", ומה רבותא שלא אמרו כן אלא לחזקיהו?

משיבה הגמרא: לא קשיא. הא מה שמשמע שמעשה עדיף מלימוד, היינו למיגמר שלומד לעצמו. אבל הא, מה שמשמע מדברי רבי יוחנן

וראה עוד בתוס' בשם ה"שאלות", ושם בהערות.

7. בסוכה מו א מובא מעשה דומה שהיה עם רבא "ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך" ושם מבואר שהכוונה לברכה על התפילין, ועפ"י פירש היעב"ץ גם כאן כן. וראה במנחת יהודה שכתב, כי אפשר שהכוונה כאן לברכת "אשר יצר".

8. והטעם שעשו כן רק לחזקיהו כתב רש"י "והאידנא לא משום כבודו דחזקיהו" וראה באילת השחר המדייק מזה שדגם היום יש מדרגת "לימד" אלא רק מפני כבודו של חזקיהו אין לומר.

9. רש"י. והתוס' הקשו על רש"י, שבקידושין מ ב מבואר שמשום סיבה זו נמנו כולם שתלמוד גדול ממעשה. ולכן פירשו התוס' שכוונת השאלה שאם תלמוד מביא לידי מעשה, ממילא כשאומרים קיים שמעינן ממילא נמי שלמד וזה הביאו לידי המעשה. והגמרא מתרצת שיש חילוק בין למד ללימד, שלימד חשוב יותר וזה לא ידעינן מקיים. והתוס' מביאים דרך נוספת של ה"שאלות". וראה שם ומש"כ בהערות בביאור השיטות. ובדעת רש"י יש ראשונים שיישבו שמה שכתב שם שגדול תלמוד היינו באחד שעדיין לא למד, שעדיף שילמד על פני מעשה. אבל לאחר שלמד ויודע, המעשה חשוב יותר. ראה כן בתוס' קידושין שם ובתוס' רבנו פרץ ובשיטמ"ק בשם רבנו ישעיה, והרחבנו בהערות בחברותא על התוס'. וראה עוד בהלכות ת"ת לגר"ז פ"ד ה"ב.

4. לא מוזכר בפירוש שספרו לאחאב אלא שבזכריה [יב יא] נאמר: "ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדרימון" וגו' ודרשו חז"ל שהפסוק מדבר על הריגת משיח בן יוסף, והגמרא במגילה [ג א] מבארת שהכוונה "כמספד הדרימון", כמו שתירגם יונתן: "כמספד אחאב בר עמרי דקטיל יתיה הדרימון". הרי שהיה לאחאב מספד גדול. ומוסיפים התוס', שאחאב נהרג במלחמה שהיו שם עם רב וכולן ספרו עליו. ואף שלא כתוב שיצאו חלוצי כתף, מכל מקום כל ענינו הוא כמו במספד גדול.

ובעיון יעקב פירש, שודאי גמירי ליה לש"ס שכך היה הדרך לעשות לפני מלכים. ומה שנקט "לפני אחאב", לומר, שהוא היה הגרוע שבמלכים, ואם כן, מאי רבותא שעשו כן לחזקיהו.

5. הרש"ש גורס "והא האידנא".

6. לא מבואר איזה שאלה שאלו, ובפשטות יש לומר ששאלו שאלה זו, וכך משמע במהר"ם. ומלשון הגמרא משמע כאילו מדובר בדבר כללי, שכל פעם כשנכנס לבית הכסא לא היה עונה לו, אך רש"י פירש דהוי "זימנא חדא".

ואולם הריטב"א בקידושין וכן הנמו"י פירשו שרבי יוחנן מעצמו אמר להם "קיים וכו'" כדי ליישב למד הנח תפילין לפני שענה על שאלתם, ומפרשים שלחזקיהו אמרו רק קיים ולא לימד, אף שחזקיהו גם לימד, ומשמע שקיים חשוב יותר וכו'.

כל צמא לכו למים".⁽¹¹⁾ ומכאן שיזרעי על כל מים הם רמו לעוסקים בתורה ובגמילות חסדים, שזוכה לנחלת שני שבטים, כלומר, זוכה לכילה [אפריון] והיינו שזוכה לבנים.⁽¹²⁾ כיוסף הקרוי "שור"⁽¹³⁾ דכתיב [בראשית מט'] "בן פורת יוסף, בנות צעדה עלי שור", וזוכה לנחלת יששכר הקרוי "חמור", שהיא עשירות, דכתיב [שם] "יששכר חמור גרם" ומתרגם אונקלוס: "יששכר עתיר בנכסין" [עשיר בנכסים].⁽¹⁴⁾

פירוש אחר בנחלת שני השבטים:

אית דאמרי, יש שאמרו שהכוונה היא לכך שאוביו נופלין לפניו כיוסף, דכתיב בו [דברים לג] "בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ". וזוכה לבניה, כיששכר, דכתיב [דברי הימים א יב]: "ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים לדעת מה יעשה ישראל".

ש"לימד" חשוב על פני מעשה, היינו לאגמורי ללמד לאחרים.

ועתה מפרשת הגמרא את הפסוק שהוזכר בתחילת הפרק:⁽¹⁰⁾

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: מאי דכתיב זה שאמר הכתוב [ישעיה לב]: "אשריכם זורעי על כל מים, משלחי רגל השור והחמור", כך הוא פירושו: כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים, זוכה לנחלת שני שבטים.

הגמרא מפרשת היכן נרמז זה בפסוק, ומהי נחלת שני שבטים:

שנאמר "אשריכם זורעי על כל מים", ואין "זריעה" אלא עשיית צדקה, שהרי נאמר [הושע י]: "זרעו לכם לצדקה, וקצרו לפי חסד". ואין "מים" אלא תורה, שהרי נאמר [ישעיה נה] "הוי

הדרן עלך פרק ארבעה אבות

שון ופרנס מאוצרות פרעה מ"מ זוכה וכו'. וראה עוד בתוס' תלמיד ר"ת שפירש ש"הדר" משמע לשון כילה.

ובשיטמ"ק מביא מהראב"ד שפירש, שזוכה לנחלת שניהם, ובנחלת שניהם הייתה ברכה יותר מכולם. ביוסף כתיב "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", שהיתה ארץ מעינות וארץ תבואה ופרדסאות, וכן כתיב כאן "פורת", מלשון פארות. וביששכר כתיב "זירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה", והוא כלל לכל נעימות הארץ.

וראה עוד בעץ יוסף שפירש "כילה" מלשון נכספה וגם כלתה נפשי, שהכל מתאווין לו מחמת חינו וזה הפירוש בפסוק בן פורת וכו' כפי שפירש שם רש"י "חינו נטוי על העין הרואה אותו". והיינו שיזכה לחינו של יוסף.

13. כמו שאמר הכתוב [דברים לג] "בכור שורו הדר לו" [רש"י].

14. וכך דורשים זאת מהפסוק "אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור", היינו שהעוסקים בתורה וגמ"ח הנמשלים לזורעים על מים, רגליהם שולחו לקבל נחלה כנחלתם של השבטים יוסף ויששכר המשולים לשור וחמור [רש"י].

10. לעיל ב ב גבי הא דקתני ושלח זה הרגל וכו', ושם היה לו לסדר דברי רבי יוחנן אלו, כי שם מקומו, אלא שלא רצה להפסיק שם בדברי אגדה, לכך נטר ליה עד סוף הפרק דאיירי נמי במילי דאגדתא [תורת חיים].

[ואפשר לומר עוד, שהשייכות לכאן הוא כי פסוק זה נאמר על דורו של חזקיהו, ראה שם במלבי"ם, ובפסוק יז באבן עזרא].

11. "הוי" לשון קריאה לאומות העולם לעתיד לבא למי שירצה ללמוד תורה [ראה שם במפרשים]. "זהמים משל לתורה ולחכמה, כשם שאי אפשר לעולם בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא חכמה, וכמו שהצמא מתאוה למים כך הנפש החכמה מתאוה לתורה ולחכמה" [רד"ק שם].

12. הקרויים מיטה כמש"כ "מיטתו של יעקב". מהרש"א. וראה שם עוד: ודרש פורת מלשון הושיבה באפריון וכו' שהוא מיטה לכולם חתנים, ואפשר שהוא "מלשון פוריא וכו'" מהרש"א. וראה שזוכה לכילה, ומצינו בבניו שהיו מרובין באוכלוסין בזכות גמ"ח וצדקה שעשה עם אחיו במצריים וזן ופרנס אותן עד שפרו ורבו במאד". [וראה בעיון יעקב המדייק מ"כל העוסק" שהכוונה אף שאינו עושה גמ"ח בממון עצמו כיוסף